

Haklar ve Araçlar

2014-11-23 03:41:51 +0200

Liberal düşünceye yakın duranlarda kişisel haklara doğal, vazgeçilmez, kutsal gibi atıflarla yaklaşmak eğilimi mevcuttur. Zamanın rüzgarından, esen yelin türküsünden olsa gerek. Türkiye’de son on yılda yaşanan atmosfer değişikliği bu *propagandayı* güçlendirdi. Propaganda olarak pek diyeceğim yok, *anadilde eğitim hakkı kutsaldır* falan diye girince daha etkili oluyor olabilir. Yine de hukuku uygulamak *güç* dediğimiz bir kavramla alakalı olduğu için, ideallerimizin emrettiği tüm hakları insanlara tanıyamayabiliriz ve maddi imkanlar izin vermezse, kimse *hak sahibi* olamaz.

Eğer herkesin kocaman bahçeli evi olsaydı, hayvan beslemek *tabii hak* olabilirdi, apartman dairelerinde yaşadığımız için değil; eğer herkesin elinde aya giden araçlar olabilseydi, ay seyahati bir hak olacaktı, eğer ekonomimiz üretim üzerine değil, savaş ve yağma üzerine kurulu olsaydı kölelik kurumu devam edecek, işgücü böyle sağlanabilecekti, eğer toplamda yüz kişilik bir topluluk olsaydı aramızdan en fazla iki üç kişinin yiyecek bulmak dışında bir hakkı olabilecekti ve onlar da muhtemelen bizi yönetecek veya şamanlık yapacaktı.

Bunların afaki gelebilir, ancak bir hakka *kutsal* demek daha afakidir. Üretim araçları değişmemiş olsa ve hala hayatta kalmak için avlanma, inşaat gibi işlerde fiziki güç daha önemli olsaydı kadın haklarının kutsallığından bahsedemezdik, Eğer mülkiyetsiz bir toplum yaşayabilseydi, yani insanlar karıncalar gibi organize olsaydı, kimse mülkiyetin bir hak olduğundan bahsetmezdi, böyle bir kavramın akla gelmesi bile zordu.

Dünya tarihine bakınca araçların ve pratik amaçların ideallerden daha önemli ve etkin olduğunu düşünürüm. İdealler bize bir hedef çizer, ancak hangilerinin uygulanabileceğini araçlar belirler. Araçlar izin vermezse idealler ideal kalmaya devam eder.

Günümüzde Liberal zevatın *keyiflerine* kutsal hak muamelesi yapmayı sevdiği bir zaman. Dedik ya, propaganda olarak makul bir diskur, ancak fikir olarak ileri sürüldüğünde bazı şeyler biraz komik kaçır. Dahası geçmişe dönüp, tarih *değerlendirmelerini* de bu idealler üzerinden yapmaya çalışmaları anlamsızdır. Atatürk’ü, misalen *neden demokrasiye geçmedi?* diye eleştirmek, sanki demokrasinin başta burjuvazi olmak üzere tüm unsurları tamammış gibi bunun hesabını sormaya çalışmak tuhaf kaçır. Atatürk’ün eleştirilecek tarafı çoktur,

Kürt meselesini üretmiş, memleketin kültürünü *resetlemeye* çalışmış, kendi iktidarı için yalan dolan bir kişi kültü kurmuş diye eleştirebilirsiniz; ancak Liberal ideallere bakıp eleştirmek için önce devrin toplumsal araçlarının ne derece uygun olduğuna bakmak gerekir. Demokrasinin yaşayabileceği toplumda, güç odakları dağınıktır ve bir veya birkaç kişinin elinde toplanmamıştır, o zamanki Türkiye toplumunda ise devletten başka güç sahibi yoktu ve onun da başında tek *doğal lider* mevcuttu. *Demokrasi* ancak emir ve komuta yoluyla olabilirdi, nitekim kendisinin tuhaf denemeleri de öyle olmuştur... Demokrasi olabilecek bir memlekette zaten bir gecede alfabe değişmez, kıyafet değişmez, kişi kültü etrafında insanlar halay çekmez, devrim adına kafatası falan ölçtükleri, tilcik ürettikleri *bilim* uydurmak zorunda kalmazlar. Atatürk devrim yapabilmişse, demokrasi olmadığından değil *olamayacağındandır*.

İdealler araçların izin verdiği ölçüde gerçekleşir; telif hakkı da bu araçların yardımıyla ortaya çıkmış ve yine o araçların yardımıyla değerini kaybeden bir haktır. Mısırlı rahiplerin, mesela, telif hakkı gibi bir kaygısı yoktu, matbaadan önceki devirlerde yaşamış insanların da pek böyle kaygıları yoktu, zira o zamanlar bir kitabın fiili üretimi zordu. (El yazması roman bulunmayışına şaşmamak lazım.) Ancak alimler telif ederdi ve yazıya dayananlar dışındaki sanatların kopyalanması mümkün değildi... Sonra sonra matbaa gelişti, yazar çizer takımı sadece hamileri ve hayırseverler tarafından değil, *müşterileri* tarafından da desteklenebilir oldu. Bir kitabın üretim sürecinin büyük kısmı yazarın kişisel emeği haline geldi (Savaş ve Barış'ın hokka/müreккеple ve kitabın üç katı müsveddeyle yazıldığına bakıp, Tolstoy'un kafadan ayrı kolunun da kuvvetli olduğunu anlayabilirsiniz) Telif hakkı kavramı da orada ortaya çıktı; çünkü sanat ticarileşebilir olmuştur.

Şimdi başka bir dönemeçteyiz. Eskinin elle yazan, kütüphanelerde sabahlayan ve zamanının çoğunu yazma işine hasretmek zorunda kalan yazarının yerini, hemen herkesin karşılayabileceği bilgisayarlar ve İnternet aldı. Editörlük kolaylaştı, yazının üretim süreci kıaldı, envai çeşit yazı üretim kolaylığı geldi. Diğer alanlar çok daha derin etkilendiler, günümüz endüstriyel cıstak cıstak müziklerinin herhangi bir insan emeğine ihtiyacı olduğunu sanmıyorum, kafiyele anlamsız söze abuk subuk tempolu *parça* üretecek program yazmak mümkün olmalı...

Elbette göznuru ve emekle yazılmış yazının, insanın kanlı ciğerini ortaya serdiği şiirin, aylarca silip yeniden kurduğu melodinin bir değeri vardır, bunlar korunmalıdır ancak telif hakkının neticesi ticarileşme bunları korumak yerine bulunamaz hale getirmekte, roman okumaktan bezdirecek derecede kötü roman, müzikten sıkacak derecede kötü müziği önümüze sermekte ve sanatçı için *para kazanmayı* bir ölçü yapmaktadır. Yetenekli insanlar derinleşmek yerine satması daha kolay piyasa malı işler ortaya çıkarmakta, yeteneksiz insanlar para kazanmak için yazmayı düşünmektedir. Sanatçı bir yandan bayağılaşırken, bir yandan da hayattan kopmanın getirdiği anlamsız yalnızlığa bürünmekte, hayatın kendisini beslediği *iş* gibi, *çevre* gibi çeşitli ırmaklarla ilgisi kesilince bir acayip hal almaktadır.

Bu sebeple telif hakkının miadını doldurduğunu, süresinin bir yıl gibi kısa bir süreye indirilmesi gerektiğini, plak şirketleri, yayınevi gibi kurumların *tanıtım evi* haline gelmesi gerektiğini düşünüyorum. Bir tanıtım evine ilgi duyabileceğim kitaplar/müzisyenler/videoları bana haber vermesi, tanıtması için ödeme yapabilirim, o da editör, eleştirmen çalıştırıp bana güvenebileceğim değerlendirmeler sunar; bunun ötesinde bir iş fikrinin zaten bugünkü teknoloji seviyesinde yürümesi pek mümkün görünmüyor. Eğer bir yazarı/müzisyeni desteklemek istersem, bunu daha bağımsız yollardan yapabilirim. Servisini beğendiğim garsona bahşiş bırakabiliyorsam, üslubunu beğendiğim yazara da doğumgünü *hediyesi* gönderebilirim. Dahası konserlerine daha çok kişi, bloglarına daha çok ziyaretçi alabilirler... Bugünkü *hayran/müşteri* ilişkisi biçiminden çok daha insani bir ilişki biçimi gibi geliyor bu...

Yazılım üretip/bakarak hemen tüm gelirini dolaylı da olsa telif hakkına bağlı kazanan bir insanım, Internet'ten çok nadiren kitap ve ondan daha da nadir (belki bir defa) müzik indirmişimdir. Söylediklerim okuduğum romanlardan sonra *ben de yazarım bunun gibi bir şey* diyen birinin şahsi menfaatlerine de aykırı, torunlarıma miras bırakacağım bir telif hakkı işime daha çok gelebilir. Ancak o devrin geçtiğini de görüyorum. Göz göre göre temelsiz bir fikri savunmanın alemi yok. Telif hakkı belli hedefler uğruna uydurulmuş bir hak, o hedeflere başka şekilde ilerlemek mümkünse veya o hedeflere gerek kalmamışsa, üzerinde o kadar durmaya gerek yok.

Motorlu araçların icadından sonra atların hukuku (ve pisliği ve kokusu) üzerinde kafa patlatmaya gerek kalmadı, kendisini okumam için ücretini önceden isteyen yazarın ve onun *sahibi* gibi davranan yayınevinin de devri geçti; bir on-yirmi yıl daha geçmemiş gibi yapabiliriz belki, ama geçti. Geçmiş olsun.